

SENAAT

100 jaar voor mannen

70 jaar voor vrouwen

ALGEMEEN
ENKELVOUDIG
STEMRECHT

16 NOVEMBER
1919 • 2019

100
JAAR

VI.

**De aanhouder wint:
een parlementaire
tijdslijn****INLEIDING**

Op 16 november 1919 worden in België de eerste parlementsverkiezingen georganiseerd volgens het principe: één man, één stem. De invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht kende een lange en bijzonder boeiende voorgeschiedenis.

In dit deel nemen wij die parlementaire strijd onder de loep. Om het stemrecht aan te passen moeten immers de Grondwet of de kieswetten worden gewijzigd. Vooral een Grondwetsherziening is niet zo eenvoudig.

Dit overzicht van de jarenlange parlementaire strijd voor de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen illustreert hoe traag deze wijzigingen tot stand zijn gekomen. Wat voor ons vandaag vanzelfsprekend is, namelijk stemrecht voor iedere burger vanaf 18 jaar, is het resultaat van voortschrijdend inzicht, politieke en maatschappelijke wijzigingen, evoluties in andere Europese landen en uiteindelijk een wereldoorlog.

A. Eedaflegging Leopold II, op 17 december 1865

foto van de Gebroeders Ghémar,
Collectie Senaat, Copyright KIK-IRPA

B. Eedaflegging Filip op 21 juli 2013

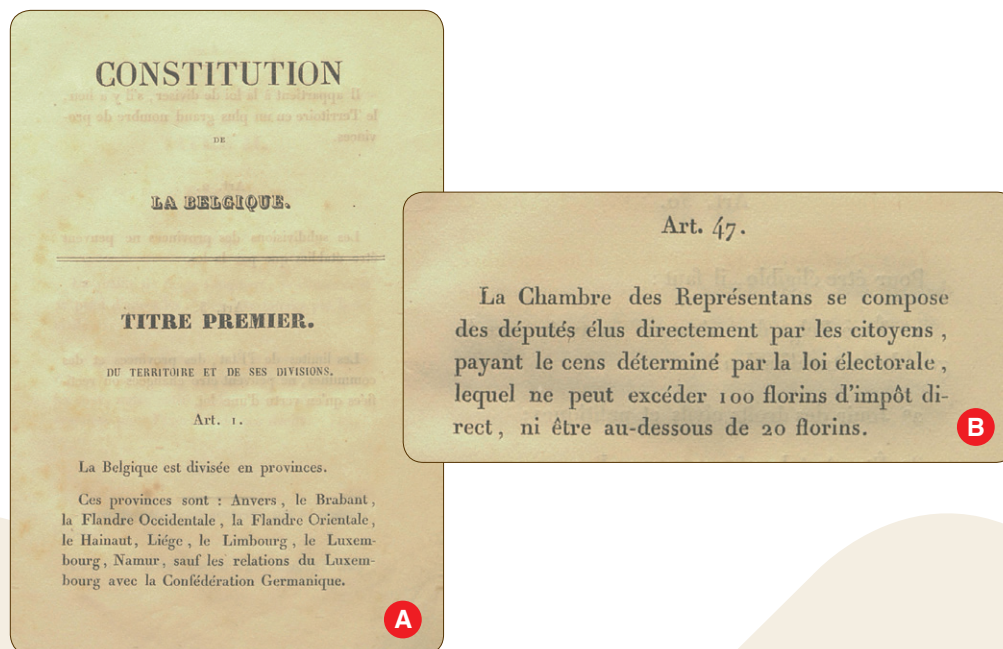
foto: Guy Goossens

Met de jaren komt er meer diversiteit in het Parlement.

1831: HET PRILLE BEGIN

Wie in 1831 wil deelnemen aan de parlementsverkiezingen, moet in de eerste plaats voldoende belasting betalen. Dat stelsel heet het cijnskiesrecht en het principe wordt ingeschreven in artikel 47 van de toenmalige Grondwet. Dit artikel verwijst ook naar de kieswet waarin de aard en de hoeveelheid van deze belasting, binnen de grenzen die de Grondwet zelf bepaalt, wordt verduidelijkt.

A. De basiswetten van de nieuwe Natie

B. Over dit artikel zijn heel veel parlementaire debatten gevoerd. Mogelijk is dit het meest besproken artikel van de Grondwet?

Bron: Archief van de Kamer van volksvertegenwoordigers

“De Kamer van Volksvertegenwoordigers bestaat uit de afgevaardigden rechtstreeks gekozen door de ingezetenen, die de bij de kieswet bepaalde belasting betalen; deze belasting mag niet meer dan 100 gulden rechtstreekse belastingen, noch minder dan 20 gulden bedragen”¹

Deze keuze voor een kiesrecht gebaseerd op belastingen heeft tot gevolg dat bij de verkiezingen van 1831 slechts 1,1 % van de Belgische inwoners of 46.000 van de 4 miljoen inwoners een stem uitbrengen. De rijkere burgers dus.

Van de Belgen heeft 99% in 1831 dus geen enkele rechtstreekse invloed op de politieke beslissingen.

1. https://www.dbnl.org/tekst/_bel003belg01_01/_bel003belg01_01.pdf

Kiezers geven veelal de voorkeur aan vertegenwoordigers uit hun eigen rangen. En zo is de Kamer van volksvertegenwoordigers in 1831 samengesteld uit 74 katholieke en 50 liberale politici, allen begoede burgers. Geen spoor van werklieden of arbeiders. De Senaat is samengesteld uit 51 leden en is heel elitair: om senator te kunnen worden moet je een jaarlijkse belasting van minstens 1.000 florijnen of gulden betalen. Wie niet aan deze en nog andere voorwaarden voldoet, kan geen kandidaat voor de Senaat zijn.

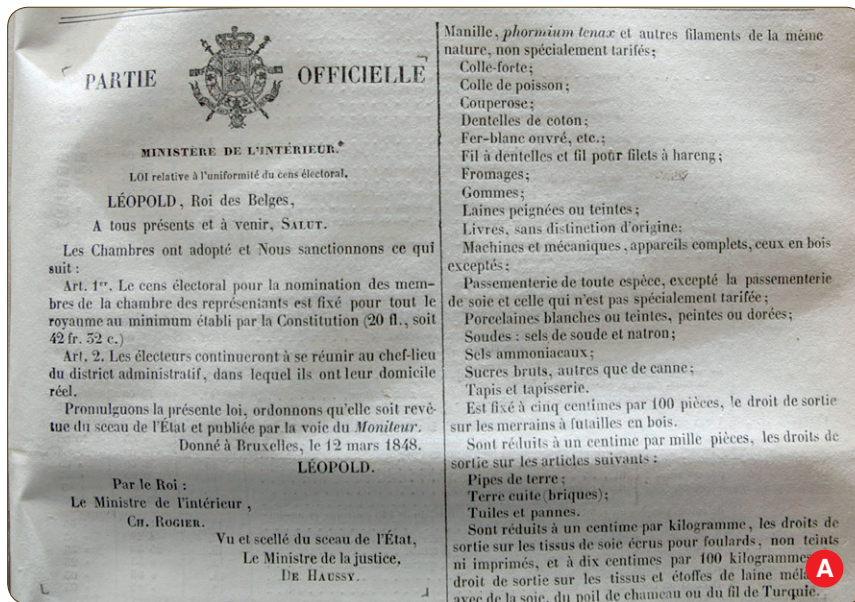

*Eedaflegging van Leopold I op 21 juli 1831,
Gravure van Gustave SIMONAU, 1832.*

Eerst een Grondwet, dan een Koning en dan verkiezingen.

1848 - DE EERSTE STAP: AANPASSING VAN DE KIESWET

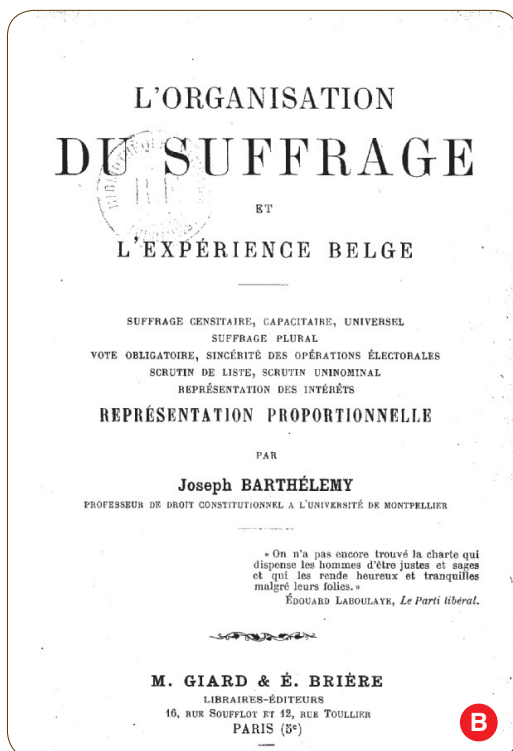
In 1848 breken in Frankrijk en verschillende andere Europese landen grote rellen uit. Tijdens de Franse Februarirevolutie wordt er onder meer een uitbreiding van het kiesrecht geëist en wordt in Frankrijk het enkelvoudig mannenstemrecht verkregen. De Belgische liberale regering laat daarop vrij onverwacht een wetsontwerp goedkeuren dat de belasting verlaagt tot het grondwettelijke minimum van 20 florijnen.²

A. Hebben deze woorden het vorstenhuis gered?

Bron: Staatsblad 14 maart 1848

B. « L'Organisation du suffrage et l'expérience belge » uit 1912

In het werk *L'Organisation du suffrage et l'expérience belge* uit 1912³ van de heer Barthélemy, professor grondwettelijk recht aan de universiteit van Montpellier, worden deze gebeurtenissen als volgt omschreven: “Dikwijls heeft men aan de bewindslieden van 1848 verweten dat zij zo snel van houding veranderen ... En zeker is het, dat Rogier en Frère Orban zich toen schuldig maakten aan een palinodie. En het is even zeker dat zij gelijk hadden. Want die dag hebben zij het vorstenhuis gered, waarvoor zij aansprakelijk waren, en wellicht ook 's Lands onafhankelijkheid.”

2. Stuk Kamer, nr. 05-143/1 <https://www.lachambre.be/digidoc/dps/K0602/K06020597/K06020597.pdf>

3. Barthélemy, *L'organisation du suffrage et l'expérience belge*, Paris, Giard et Brière, 1912 Pagina 73 <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k372140h>

Hoewel het aantal kiezers dankzij de wetswijziging ongeveer verdubbelt van 46.000 in 1831 tot 80.000 in 1848, blijft er een enorm democratisch deficit bestaan. Slechts 2% van de bevolking heeft het recht om te stemmen! Aangezien de cijns reeds is verlaagd tot het grondwettelijk minimum van de belastingen, zal de volgende aanpassing moeten verlopen via een wijziging van de Grondwet. Dit vergt tijd. Uiteindelijk zal het nog 45 jaar duren alvorens de eerste aanpassing wordt doorgevoerd!

“Vanaf 4 maart 1848 wordt de uitbreiding van het stemrecht voor de wetgevende Kamers afgeremd door de Grondwet zelf.

De Franse Revolutie van 1848 bracht de eerste slag toe aan het cijnskiesrecht.

Maar hoewel de cijns werd verlaagd, bleef hij wel bestaan,...

Het streven naar algemeen stemrecht, het onvermijdelijke doel van elke kieshervorming, werd een halve eeuw stilgelegd.”⁴

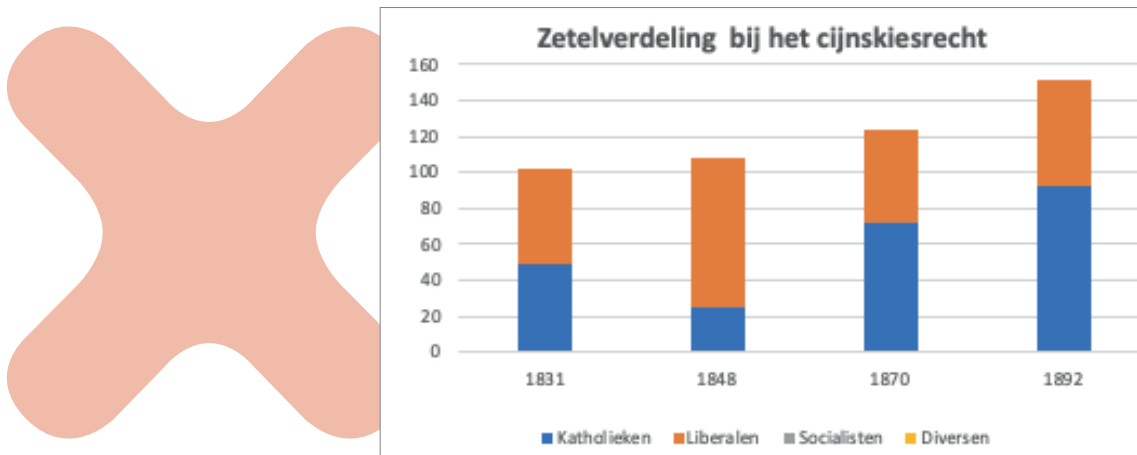
Een grondwetswijziging is immers geen eenvoudig parlementair proces. Het vergt én een bijzondere parlementaire meerderheid én tijd. De volgende stappen moeten hiervoor in het parlement worden doorlopen:

- Een parlements lid dient, in de Kamer van volksvertegenwoordigers of de Senaat, een voorstel in om een grondwettelijke bepaling te wijzigen: een voorstel van verklaring tot herziening van de Grondwet.
- Dit voorstel moet in overweging worden genomen. Dit houdt in dat een meerderheid van de parlementsleden zich bereid verklaart daarover te debatteren en te stemmen.⁵
- Het oorspronkelijke voorstel of een aanpassing ervan, moet worden aangenomen. De andere kamer en de regering moeten beide ook een verklaring tot Grondwetsherziening aannemen waarin diezelfde grondwettelijke bepaling is opgenomen.
- Na de publicatie van de verklaring in het staatsblad zijn beide Kamers ontbonden en worden verkiezingen georganiseerd.
- In één van de nieuwe Kamers wordt een voorstel tot herziening van de Grondwet ingediend.
- Het voorstel wordt aangenomen met een meerderheid van twee derden van de stemmen in beide Kamers.

4. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3011/K30111457/K30111457.pdf>

5. Wanneer een parlements lid een wetsvoorstel heeft ingediend en wenst dat het besproken wordt, moet hij/zij de vergadering verzoeken om het in overweging te nemen. In de meeste gevallen is dat maar een formaliteit. https://www.dekamer.be/toegankelijk/laChambre_lexique.htm
Echter, de historiek van artikel 47 van de Grondwet geeft aan dat de inoverwegingneming een eerste belangrijke horde was.

1848 TOT 1892: WANNEER KEURT HET PARLEMENT EEN VERKLARING TOT HERZIENING VAN DE GRONDWET GOED?

*Wie niet mag stemmen, is niet vertegenwoordigd in het Parlement.
Geen spoor van de werkliedenpartij in de Kamer van volksvertegenwoordigers.*

Wetten worden in het Parlement gemaakt. Er is daarom steeds een parlementslid of een regering nodig die een voorstel of ontwerp indient. Maar burgers hebben ook een instrument: ze kunnen verzoekschriften indienen. Dit recht biedt "burgers een instrument om aan volksvertegenwoordigers een signaal te geven dat hun handelen noodzakelijk is"⁶. En dat gebeurt ook. In 1866 worden er verzoekschriften tot invoering van het algemeen stemrecht ingediend.

Dans le même ordre d'idées, il peut n'être pas sans intérêt d'évoquer le souvenir des pétitions qui, en 1866, furent adressées aux Chambres belges par des partisans du suffrage universel, et qui contenaient l'aveu naïf des vérités que nous venons de rappeler.

« La liberté électorale, disaient ces pétitions, est la synthèse de toutes les autres libertés qui, sans elle, restent stériles : *Summum jus, jus suffragii*. Chez un peuple voisin, le suffrage universel est la base de l'édifice, le couronnement que l'on réclame est la liberté. En Belgique toutes les libertés fonctionnent, mais elles attendent leur sanction supérieure, le droit de vote. »

*Wie neemt de uitdaging aan en vindt het originele verzoekschrift in het archief?*⁷

6. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Petitie>

7. (Stuk Kamer, nr. 18 0261), p 5 <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K2320/K23201491/K23201491.pdf>

Het kamerstuk is een verwijzing naar deze petitie.

De oorspronkelijke tekst werd nog niet in het archief gevonden.

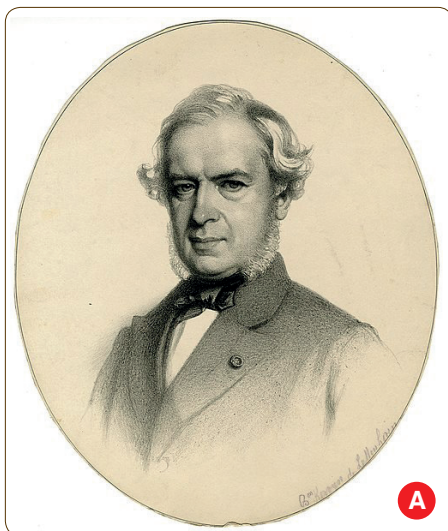
Het duurt vier jaar voor deze verzoekschriften iets in gang zetten. Op 22 november 1870⁸ wordt er voor de eerste keer een voorstel van verklaring tot herziening van de Grondwet ingediend. In de voorgestelde tekst wil kamerlid Demeur de artikelen 47, 53 en 56 van de Grondwet voor herziening vatbaar verklaren.

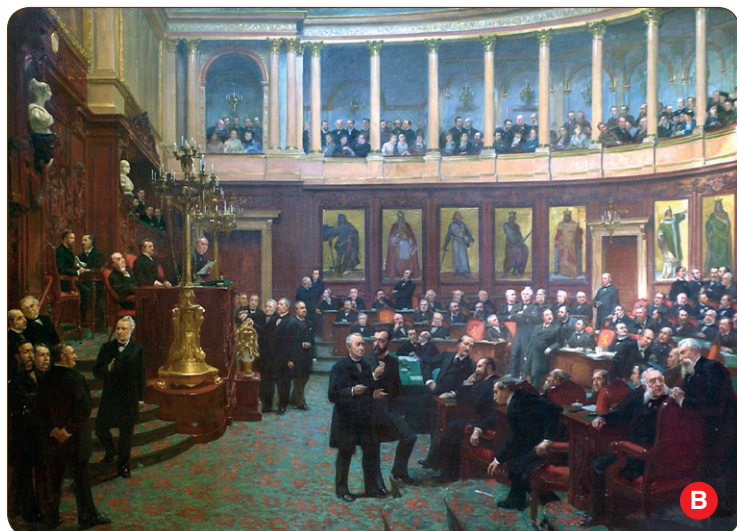
Adolphe Demeur, de eerste voorvechter van een wijziging van de Grondwet. Zijn voorstel was niet zo wereldschokkend dat er nog een portret van hem is.

De minister van Binnenlandse Zaken, de heer Kervyn de Lettenhove, neemt in naam van de katholieke regering d'Anethan het volgende standpunt in:

“Geachte Heren, na veertig jaar wordt voor het eerst aan de wetgever gevraagd om de Grondwet te herzien. Nooit werd een ernstiger voorstel aan dit parlement voorgelegd en was het minder gerechtvaardigd, zowel op grond van de overwegingen waarop het is gebaseerd, als door de omstandigheden waarin het voorstel zich aan u aandient.” ...⁹

A

B

A. Minister van Binnenlandse Zaken de heer Kervyn de Lettenhove.

Op 22 november 1870 sprak hij geen profetische woorden in de plenaire vergadering van de Kamer van volksvertegenwoordigers, Bron Felixarchief

B. De Senaat in vergadering in 1880. Enkel mannelijke burgers vertegenwoordigen het ganse volk.

Foto: Guy Goossens

Toch volgen er nog vier debatdagen over de in-overwegingneming. Het mag niet baten: het voorstel neemt de kaap van de inoverwegingneming niet. Het wordt weggestemd met 73 tegen 23 stemmen bij 1 onthouding. Slechts 23 van de 97 leden zijn dus voorstander van een verdere gedetailleerde bespreking.

8. Kamer, CRIV 13 Plenaire van 22 november 1870, p 161 <https://www3.dekamer.be/digidocanha/K0009/K00090205/K00090205.PDF>

9. Kamer, CRIV 13 Plenaire van 22 november 1870, p 161 <https://www3.dekamer.be/digidocanha/K0009/K00090205/K00090205.PDF>

Op 3 juli 1883¹⁰ volgt een nieuwe poging onder de liberale regering Frère Orban II. De heer Janson dient het voorstel van verklaring tot herziening van de artikelen 47 en 53 van de Grondwet in. Opnieuw wordt er bot gevangen. Na vier vergaderingen kan ook dit voorstel de kaap van de inoverwegingneming niet nemen. De inoverwegingneming wordt weggestemd met 116 stemmen. Elf leden zijn voor de inoverwegingneming en zes leden onthouden zich.

Op 15 juli 1887¹¹ wordt een derde voorstel van verklaring tot herziening van de artikelen 47 en 56 van de Grondwet ingediend door de heer Houzeau de Lehaie. Ook hij boekt geen succes. Na een lang debat wordt het voorstel niet in overweging genomen. Echter, ditmaal stemmen reeds 55 leden voor de inoverwegingneming, 83 zijn nog tegen.

A

B

A. De Heer Houzeau de Laie, ook het derde voorstel tot wijziging van de Grondwet kon niet in overweging worden genomen.

Bron: Archief van de Kamer van volksvertegenwoordigers

B. De heer Janson, pleitbezorger voor de afschaffing van het cijnskiesrecht. Zijn voorstel wordt eindelijk in overweging genomen en gestemd.

Bron: Archief Senaat

Op 27 november 1890¹² volgt een vierde poging. De heer Janson dient een voorstel van verklaring tot herziening van de artikelen 47, 53 en 56 van de Grondwet in. (Stuk Kamer, nr. 18 - 19/1)¹³ In de plenairevergadering van 27 november 1890 is er opnieuw een debat en een stemming over de inoverwegingneming. Het voorstel wordt eenparig in overweging genomen door de 118 aanwezige leden. Hierna blijven de besprekingen duren. “Wat het voorstel Janson betreft bleven de besprekingen aansleuren. De arbeiders werden die traagheid moe en op 1 mei 1892 legden de mijnwerkers het werk stil. Onder de druk van de staking werden de verklaringen tot grondwetsherziening aangenomen.”¹⁴

Het volgende parlement wordt, voor het eerst in de Belgische geschiedenis, een constituante. Het krijgt dus de bevoegdheid om bepaalde artikelen van de Grondwet te wijzigen.

De verkiezingen van 1892 zijn de laatste volgens het cijnskiesrecht. Het zijn ook de laatste zonder verkozen werklieden in het Parlement.

10. Kamer, CRIV 16 Plenaire van 3 juli 1883, p 1408
<https://www3.dekamer.be/digidocanha/K0012/K00124545/K00124545.PDF>

11. Kamer, CRIV 17 Plenaire van 15 juli 1887, p 1637
<https://www3.dekamer.be/digidocanha/K0014/K00142974/K00142974.PDF>

12. Kamer, CRIV 18 Plenaire van 27 november 1890, p 87
<https://www3.dekamer.be/digidocanha/K0016/K00160276/K00160276.PDF>

13. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K2318/K23180684/K23180684.pdf>

14. Prof. A. VRANCKX, “Grondwetsherziening”, Rechtskundig weekblad, 1964, nr 18, p. 945, <https://rw.be/archief/2718/pdf>

1892-1893: DE GRONDWET WORDT GEWIJZIGD

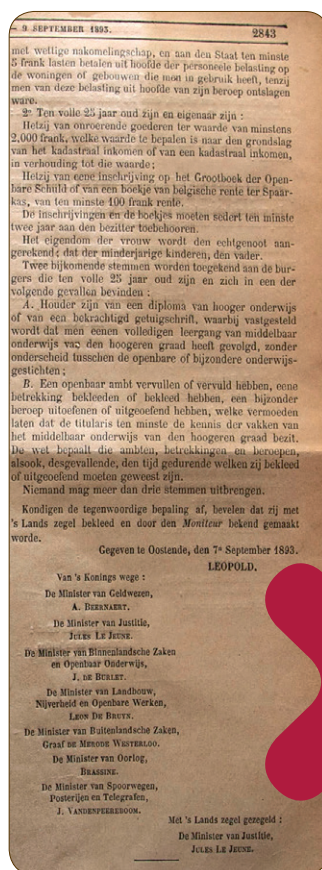
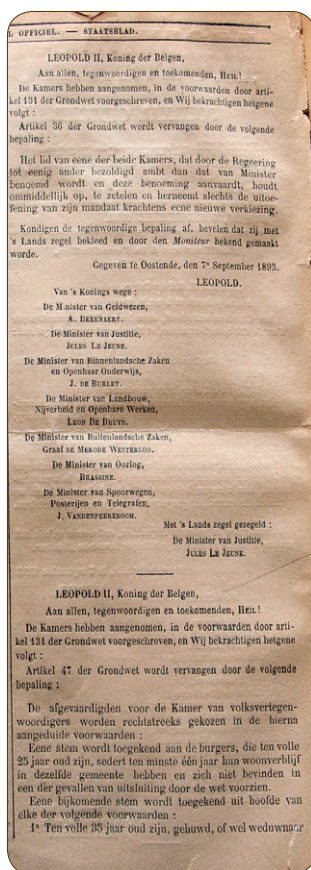
Na de verkiezingen van juni 1892 wordt het druk in het Parlement. Een eerste voorstel tot herziening van artikel 47 wordt reeds op 29 juli 1892 ingediend. Er volgen nog een veertigtal voorstellen over hetzelfde thema. Er wordt gedebatteerd. Er worden verslagen geschreven (waarvan één 219 pagina's telt) en er worden stemmingen in de commissies georganiseerd.¹⁵

Bij de stemming van 11 en 12 april 1893 haalt geen enkel voorstel een 2/3 meerderheid in de plenaire vergadering van de Kamer van volksvertegenwoordigers. Daarna breekt een algemene staking uit. Er zijn betogingen en er vallen verschillende doden.

Hierop schakelt het parlement enkele versnellingen hoger en reeds enkele dagen later, op 18 april 1893, kan de commissie tot herziening van de Grondwet de redactie van een nieuw artikel 47 van de Grondwet goedkeuren. In zijn verslag besluit rapporteur Coremans:

“De herziening van artikel 47 is een lastig werk, niet alleen omdat het eene groote moeilijkheid is de meerderheid der twee derden te bekomen, maar juist omdat dit artikel het kiesrecht dat de grondslag is van de nationale vertegenwoordiging, uitroept en regelt. Wij hebben er het vertrouwen in dat de Kamer zich met de conclusies der Commissie zal vereenigen”.

Zo geschiedt. Kamer en Senaat wijzigen de Grondwet en het nieuwe artikel 47 voert het algemeen meervoudig stemrecht in. Samengevat: *“Iedere Belg van 25 jaar was stemgerechtigd en één of twee bijkomende stemmen werden toegekend aan gezinshoofden, cijnsbetalers, houders van diploma's en bekleeders van bepaalde functies. Het aantal kiezers steeg daardoor van 136.755 tot 1.381.000. Het aantal stemmen bedroeg evenwel meer dan twee miljoen, want er waren 850.000 kiezers met één stem, 290.000 kiezers met twee stemmen en 220.000 kiezers met drie stemmen.”*¹⁶

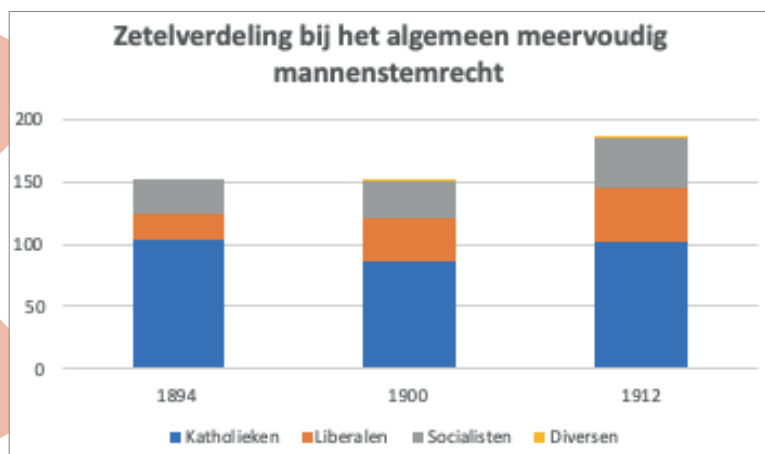

Deze lange tekst kon 2/3 van de parlementsleden overtuigen. De eerste wijziging van artikel 47 van de Grondwet is een feit.
Bron: Staatsblad van 9 september 1893

15. Een overzicht van de werkzaamheden en de belangrijkste parlementaire stukken, <https://www.dekamer.be/kvvcr/show-page.cfm?section=flwb&language=nl&cfm=/site/wwwcfm/flwb/flwbgenesis.cfm?dossierID=0019-1890-1891&legislat=genesis\18&inst=K>

16. Prof. A. VRANCKX, “Grondwetsherziening”, Rechtskundig weekblad, 1964, nr 18, p. 945, <https://rw.be/archief/2718/pdf>

1893 TOT 1919: WANNEER KEURT HET PARLEMENT EEN NIEUWE VERKLARING TOT HERZIENING VAN ARTIKEL 47 VAN DE GRONDWET GOED?

Wie kan stemmen, telt mee.

Dankzij het algemeen meervoudig mannenstemrecht doet de Werkliedenpartij in 1894 haar intrede in het parlement.

Het algemeen meervoudig mannenstemrecht was een compromis. Zoals omschreven door de heer Féron (Stuk Kamer, nr. 22 0115):

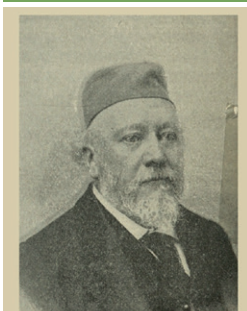
“De herziening in 1893 was ene minnelijke schikking. ’t Was ook een wapenstilstand. Zij behoedde België voor ene omwenteling, die stroomen bloeds kon doen vergieten.” “Is algemeen stemrecht de voortaan onwrikbare grondslag onzer Grondwet geworden, toch verdween de politieke ongelijkheid niet, en het oogenblik is gekomen om het werk van 1893 te volmaken. De zoo fiere als edele verklaring van artikel 6 onzer Grondwet: “Alle Belgen zijn gelijk voor de wet” mag niet langer stuiten op de cijnsvoor-rechten van meervoudig stemrecht en moet eene tastbare wezenlijkheid worden.”¹⁷

17. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3028/K30280836/K30280836.pdf>

Het streven naar algemeen enkelvoudig (mannen)stemrecht gaat verder. Er worden daarom opnieuw, door de jaren en zittingsperioden heen, verschillende voorstellen van verklaring tot herziening van de Grondwet ingediend. Deze specifieke voorstellen hebben één doel: het algemeen enkelvoudig kiesrecht invoeren via de wijziging van artikel 47 van de Grondwet.

Hieronder volgt een overzicht van deze voorstellen.

In 1898 - zitting 20 - Kamer

Voorstel tot herziening van artikel 47 van de Grondwet van de heer De Fuisseaux (Stuk Kamer, nr. 20 0283).¹⁸

De inoverwegingneming wordt verworpen tijdens de eerste bespreking in de plenaire vergadering.

Léon De Fuisseaux, *'La Chambre des représentants en 1894-1895'*, Bruxelles, Société belge de Librairie, 1896, p. 282

De aanhouder wint. Na de invoering van het algemeen meervoudig mannenstemrecht en de intrede van de werklieden in het parlement wordt er verder geijverd voor een nieuwe aanpassing van de Grondwet.

In 1899 - zitting 21 - Senaat

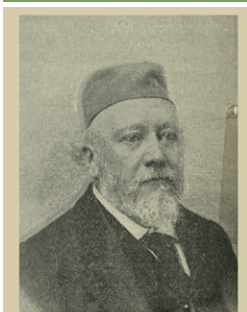

Voorstel tot herziening van de artikelen 47, 53, 56 en 108 van de Grondwet van de heer Janson en consoorten (Stuk Senaat, nr. 21 0132).¹⁹

De inoverwegingneming wordt verworpen na twee besprekingen in de plenaire vergadering.

Paul Janson, *Archief Belgische Senaat*

In 1899 - zitting 21 - Kamer

Voorstel tot herziening van artikel 47 van de Grondwet van de heer De Fuisseaux en consoorten (Stuk Kamer, nr. 21 0283).²⁰

De inoverwegingneming wordt verworpen tijdens de eerste bespreking in de plenaire vergadering.

Léon De Fuisseaux, *'La Chambre des représentants en 1894-1895'*, Bruxelles, Société belge de Librairie, 1896, p. 282

In 1901 - zitting 22 - Kamer

Wetsvoorstel tot invoering van een referendum waarbij de kiezers worden geraadpleegd over het invoeren van grondwetsbepalingen die het meervoudig stemrecht intrekken en die de evenredige vertegenwoordiging op de wetgevende, provinciale en gemeentelijke verkiezingen toepassen, van de heer Janson en consoorten (Stuk Kamer, nr. 22 0192).²¹

Na zes besprekingen in de plenaire vergadering wordt het voorstel dat via de omweg van het referendum wilde werken, niet in overweging genomen.

Paul Janson, *Archief Belgische Senaat*

In 1902 - zitting 22 - Kamer

Voorstel tot herziening van artikelen 47, 48, 49, 53, 54, 55, 56, 56bis en 57 der Grondwet van de heer Janson (Stuk Kamer, nr. 22 0101).²²

De inoverwegingneming wordt verworpen na drie besprekingen in de plenaire vergadering.

Paul Janson, *Archief Belgische Senaat*

In 1904 - zitting 22 - Kamer

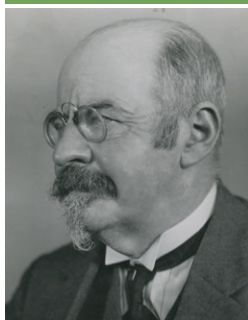
Voorstel tot herziening van artikel 47 en volgende van de Grondwet van de heren Féron en Denis (Stuk Kamer, nr. 22 0115).²³

De inoverwegingneming wordt verworpen tijdens de eerste bespreking in plenaire vergadering.

Ook de heer Féron, parlamentslid voor de werkliedenpartij, wenst de Grondwet aangepast te zien.

Émile Féron, *Archief van de Kamer van volksvertegenwoordigers*

In 1910 - zitting 24 - Kamer

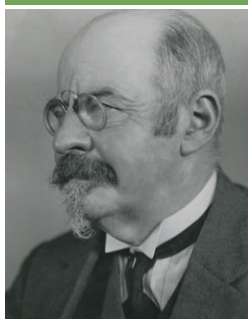

Voorstel tot herziening van artikel 47 en volgende van de Grondwet van de heer Vandervelde en consoorten (stuk Kamer, nr. 24 0183).²⁴

De inoverwegingneming wordt verworpen tijdens de eerste plenaire vergadering.

Emile Vandervelde, *Archief Belgische Senaat*

In 1912 - zitting 25 - Kamer

Voorstel tot herziening van sommige artikelen der Grondwet van de heer Vandervelde en consoorten (stuk Kamer, nr. 25 0030).²⁵

Na tien besprekingen in de plenaire vergadering wordt de inoverwegingneming verworpen.

Emile Vandervelde, *Archief Belgische Senaat*

In 1919 - zitting 25 - Kamer

Het denken is in 1919 weliswaar veranderd, maar artikel 47 van de Grondwet blijft nog steeds ongewijzigd. Daarom dient de regering op 10 september 1919 een ontwerp van verklaring van een aantal artikelen van de Grondwet in.

Deze keer wordt de parlementaire procedure van de verklaring tot herziening van de Grondwet snel afgewikkeld.

De regering Delacroix I

<https://www.amsab.be/beleef/publieksprojecten/stemrecht>,
AMSAB-ISG, Liberas & het Rijksarchief

Na de Eerste Wereldoorlog is het denken gerijpt. “In de geschiedenis van al de groote hervormingen komt er een oogenblik voor, waarop zij ophouden de eisch van eene partij of van eene klasse te zijn om een streven van de natie te worden. Is dit oogenblik voor het algemeen stemrecht gekomen?”²⁶

Deze woorden uit de toelichting van een voorstel tot herziening van sommige artikelen der Grondwet, illustreren zeven jaar na de indiening ervan én na een wereldoorlog, mooi de kentering van de tijdsgeest in verband met het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht.

Het denken is in 1919 weliswaar veranderd, maar artikel 47 van de Grondwet blijft nog steeds ongewijzigd. Daarom dient de regering op 10 september 1919 een ontwerp van verklaring van een aantal artikelen van de Grondwet in.²⁷

Deze keer wordt de parlementaire procedure van de verklaring tot herziening van de Grondwet snel afgewikkeld. “Uit de besprekingen welke tot het stemmen der wet op het vormen der kieslijsten voor de aanstaande wetgevende verkiezingen leidden, blijkt dat er te midden van de Kamers een aanzienlijke meerderheid, ja eenparigheid, is om te oordelen dat artikel 47 der Grondwet door nieuwe bepalingen dient vervangen.”²⁸

Na de goedkeuring van het ontwerp van verklaring tot herziening van o.a. artikel 47, worden er op 16 november 1919 reeds verkiezingen georganiseerd volgens het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht. Het vierde deel van deze reeks over de evolutie van het kiesrecht gaat hier uitgebreid op in.

Het is nu aan de nieuwe parlementsleden om een nieuwe tekst voor onder meer artikel 47 van de Grondwet op te stellen en deze met een 2/3 meerderheid aan te nemen.

Aan het werk mijne heren !!

18. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3011/K30111457/K30111457.pdf>

19. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/S0591/S05911679/S05911679.pdf>

20. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3015/K30151611/K30151611.pdf>

21. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3020/K30200399/K30200399.pdf>

22. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3022/K30221647/K30221647.pdf>

23. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3028/K30280836/K30280836.pdf>

24. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3047/K30470035/K30470035.pdf>

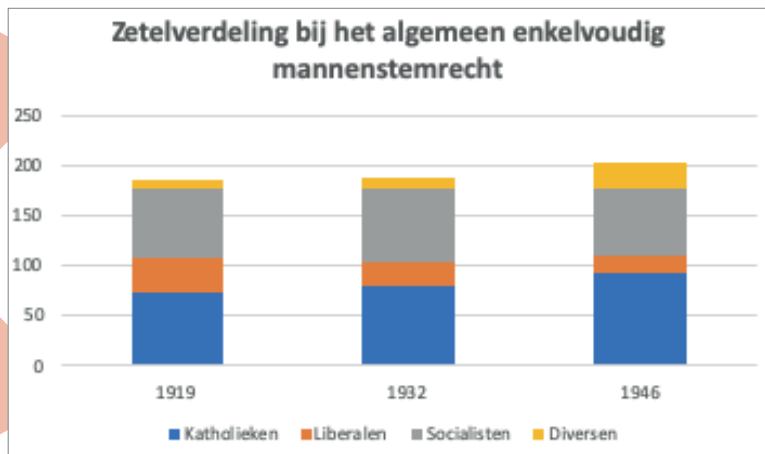
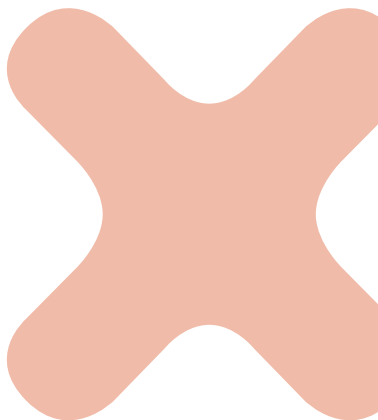
25. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3055/K30552164/K30552164.pdf>

26. Stuk Kamer, nr. 25 30/1 <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3055/K30552164/K30552164.PDF>

27. <https://www.dekamer.be/kvvcr/showpage.cfm?section=flwb&language=nl&cfm=/site/wwwcfm/flwb/flwbngenesi.cfm?dossierID=0329-1918-1919&legislat=genesis\25&inst=K>

28. Stuk Kamer, nr.25-329 <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3067/K30670367/K30670367.PDF>

1920-1921: DE GRONDWET WORDT GEWIJZIGD

Wie kan stemmen, telt mee. De werkliedenpartij krijgt, dankzij het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht, een duidelijk mandaat van de kiezer.

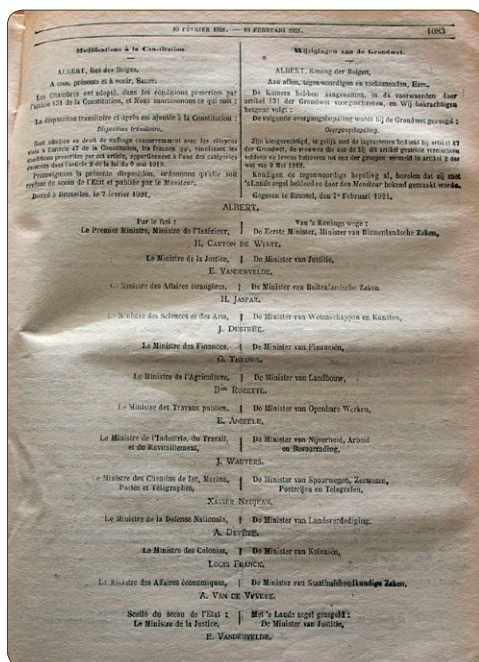
De 26e zittingsperiode, die loopt van 9 december 1919 tot 21 oktober 1921, wordt dus weer een constituant en het wordt in dat opzicht opnieuw druk in het parlement.²⁹

Over het principe van het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht zijn de parlementsleden, zoals blijkt uit de verslagen, het eens.

Wel voorwerp van een grondig debat zijn de leeftijdsvoorwaarde, de woonplaats en het stemrecht voor vrouwen.

Voor dat laatste geeft aanleiding tot drukke besprekingen maar uiteindelijk wordt er toch een compromis gevonden “volgens de noodwendigheden van het ogenblik.”³⁰ (Stuk Kamer, nr. 26 0288).

“Door zekere herzieningshinderpalen uit den weg te ruimen en het beginsel van het vrouwenkiesrecht in de Grondwet vast te leggen, verklaarde de uiterste linkerzijde de rechterzijde te gemoet te gaan en verzocht zij deze, als toegeving, haar inzicht te laten varen, deze hervorming dadelijk te bekomen. De voorstanders van dit voorstel hoopten ook dat, door eene meerderheid van twee derden te vragen, vele volksvertegenwoordigers, behorende tot de groep der bestrijders van het vrouwenkiesrecht, ten slotte de formule zouden aannemen, welke alzoo meer dan drie vierden van de stemmen in de Kamer zou vereenigen.”³¹ (Stuk Kamer, nr. 26 0288).

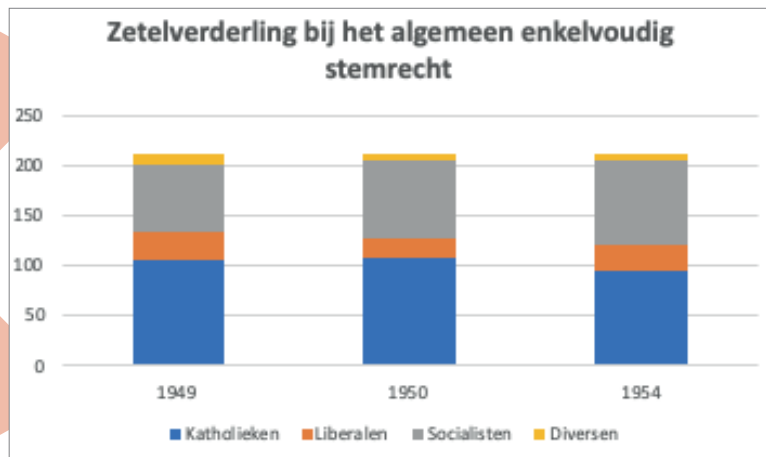
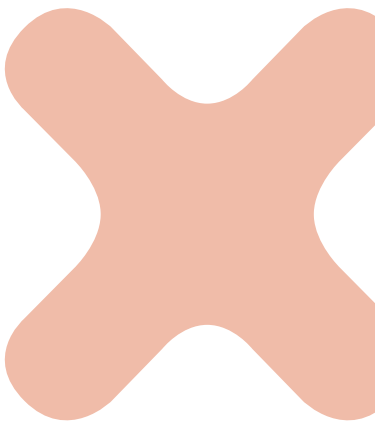
Eindelijk !!
Bron: Staatsblad van 10 februari 1921

29. <https://www.dekamer.be/kvvcr/showpage.cfm?section=flwb&language=nl&cfm=/site/wwwcfm/flwb/flwbngenesi.cfm?dossierID=0047-1919-1920&legislat=genesis\26&inst=K>

30. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3070/K30701274/K30701274.pdf>

31. <https://www.dekamer.be/digidoc/DPS/K3070/K30701274/K30701274.pdf>

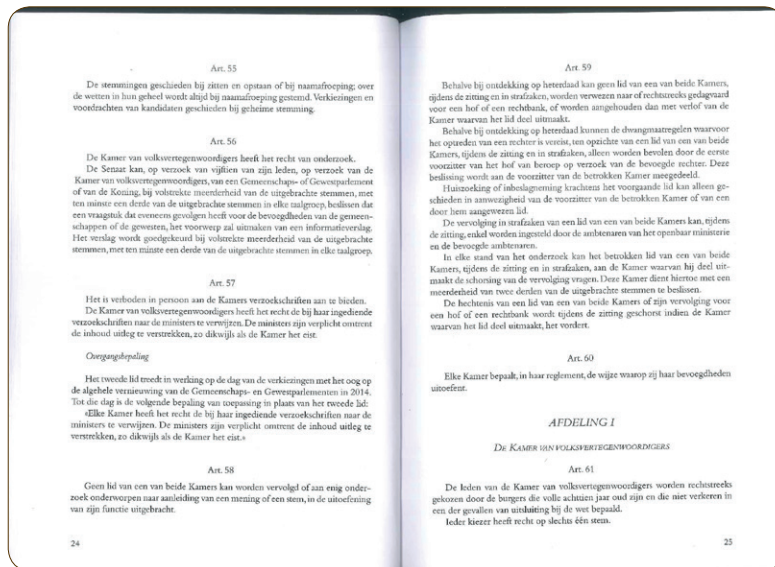
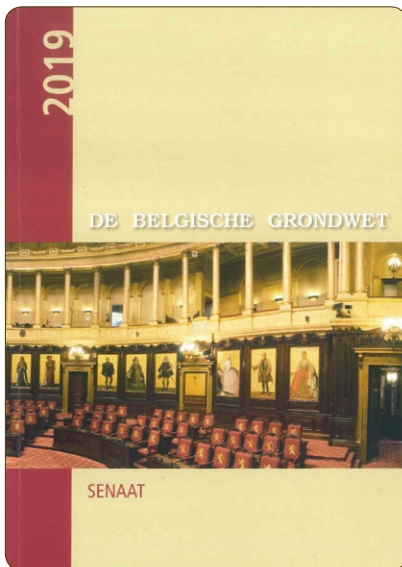
EN LATER?

Vrouwen die mogen stemmen veroorzaken geen aardverschuiving in de zetelverdeling.

Het duurt nog tot 1948 vooraleer ook vrouwen volwaardig mogen deelnemen aan het politieke proces. Deel vijf van deze reeks over de evolutie van het stemrecht gaat hier uitgebreid op in.

En wat met artikel 47? Bij nog latere herzieningen is dat artikel verder aangepast en vernummerd. Het huidige artikel 61 luidt als volgt:

De huidige basiswetten van onze natie. Dit artikel werd in 2019 niet voor herziening vatbaar verklaard.

“De leden van de Kamer van volksvertegenwoordigers worden rechtstreeks gekozen door de burgers die volle achttien jaar oud zijn en die niet verkeren in een der gevallen van uitsluiting bij de wet bepaald. Ieder kiezer heeft recht op slechts één stem.”

Is de tijd gekomen voor een nieuwe aanpassing?